

ПАСІЧНІЧЕНКО Анжела Василівна,
*доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
кандидат психологічних наук, доцент*

ДИТЯЧЕ СПІВТОВАРИСТВО ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА

Соціалізація особистості розпочинається у дитячому віці в міжособистісних взаєминах під впливом, у першу чергу, сім'ї та різних виховних інституцій. Важливе значення у цьому процесі належить соціально-психологічним чинникам, пов'язаним з різноманітними аспектами соціального життя дитини у різних групах, серед яких дуже рано істотну роль починають відігравати групи ровесників і, зокрема, довготривалі (постійні) колективи в дитячому садку та школі. Міжособистісні відносини, які виникають у цих групах, ставлення дітей одне до одного, їхні взаємні оцінки та очікування – все це вагомі моменти гармонійного особистісного розвитку кожної дитини.

Різним аспектам соціалізації індивіда та впливу соціального середовища на її перебіг присвячено значна кількість наукових досліджень. Зокрема, вивчалися питання впливу взаємин на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому (І.Д. Бех, А.М. Богуш, М.Й. Боришевський, В.Р. Кисловська, Я.Л. Коломинський, С.Д. Максименко, В.Ф. Моргун, І.П. Рогальська, А.А. Рояк, П.М. Якобсон та ін.); соціально-психологічні чинники детермінації статусу та особливості процесу його усвідомлення дитиною дошкільного віку (Л.В. Артемова, Я.Л. Коломинський, В.У. Кузьменко, О.І. Кульчицька, В.С. Мухіна, Т.В. Сенько, Г.М. Счастлива та ін.); шляхи корекції взаємин дітей (Л.Н. Булатова, Т.О. Рєпіна, А.А. Рояк, Т.В. Сенько, S.R. Asher, D.F. Nay). Особливий інтерес вони становлять у зв'язку з дослідженням сутності та особливостей соціального розвитку дитини в умовах сьогодення.

Формування особистості відбувається за допомогою власного досвіду становлення і розвитку в безпосередніх соціальних контактах, у процесі яких людина зазнає впливу мікросередовища, а через нього – і макросередовища, його культури, соціальних норм і цінностей. Це і є соціалізація особистості, тобто процес і результат засвоєння й

активного відтворення індивідом установок, цінностей, ролей, очікувань, соціального досвіду, які властиві певній культурі або соціальній групі. Соціалізація є результатом виховання людини і відбувається в процесі її діяльності й спілкування з іншими людьми. Соціалізація – важливий чинник розвитку особистості, зокрема її свідомості й самосвідомості [4; 5, с. 506].

Як зазначається рядом авторів, людина прилучається до групи, намагаючись стати її частиною, досягнути почуття “Ми” і почуття “Я” серед “Ми”, що позбавляє самотності, дає відчуття сили і впевненості, спонукає до впливу на соціальне життя у групі в процесі міжособистісних контактів, сприяє набуттю індивідуального досвіду.

Рогальська І.П. наголошує, що необхідність педагогічно виваженої соціалізації особистості у дошкільному дитинстві визначається: його усвідомленням як самоцінного, самобутнього і неповторного періоду життя особистості та потребою у підвищеній увазі суспільства до дитинства взагалі і до кожної дитини, зокрема; цілісним уявленням про дитину як про об’єкт і суб’єкт соціалізації; новою соціокультурною ситуацією і суспільними вимогами до особистості, якій доведеться функціонувати у системі постійної змінюваності соціального життя; кризовим станом багатьох соціальних інституцій, що відповідають за соціалізацію, виховання і розвиток підростаючого покоління [7, с. 34].

Захарова Т.А. зазначає, що соціальний розвиток особистості є взаємопов’язаним процесом соціалізації-індивідуалізації дитини дошкільного віку, який, з одного боку, містить засвоєння соціокультурного досвіду у вигляді правил, норм, способів поведінки, еталонів дії і взаємодії людей у соціумі, а з іншого – розвиває сутнісне «Я» дитини, її індивідуальність та неповторність, надає певної автономності та незалежності від соціуму, здатності гармонійно та ефективно адаптуватися до нових умов постійно змінюваного соціального середовища [1, с. 103].

Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві є процесом становлення дитячої особистості у її взаємодії із соціальним світом на основі порівневого входження її у систему соціальних зв’язків, активного освоєння соціокультурного досвіду через власне суб’єктивне пізнання суспільного доквілля та конструювання образу соціального світу [7, с. 33].

Важливим фактором соціального зростання дитини є гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти» [2, с. 128]. Результати досліджень показують, що у спілкуванні з ровесниками вона вчиться жити в колективі, у неї складаються можливості

налагоджувати контакти з рівними їй людьми і будувати з ними взаємини на рівних. Спілкування у цій сфері дозволяє їй подолати замкнутість соціального (сімейного) світу і егоцентризм.

Значною кількістю досліджень доведено (Л.В. Артемова, Я.Л. Коломинський, В.С. Мухіна, О.О. Смирнова, Є.В. Суботський, Т.О. Рєпіна, А.А. Рояк та ін.), спілкування з ровесниками продуктивніше у плані формування особистості дитини, ніж спілкування з дорослими; саме в другій сфері формуються такі риси її особистості, як доброта, відкритість, готовність до співробітництва. У таких взаєминах дошкільник частіше, ніж з дорослими, демонструє альтруїстичну поведінку, але в той же час адресує ровеснику й антагоністичну поведінку, більш агресивніший і вимогливіший до нього. Дитина вчиться узгоджувати свої дії з діями інших дітей, застосовувати на практиці в іграх і в реальному житті спілкуючись з товаришами норми поведінки; виробляє комунікативні уміння та навички, використовує і перевіряє дієвість засвоєних нею у спілкуванні з дорослим способів діяльності і норм.

У ході міжособистісних відносин виробляються навички соціальної взаємодії. Збільшується набір соціальних ролей, розширюється уявлення про власну особистість. На думку І. Кона, «включення в суспільство однолітків розширює можливості самоствердження дитини, дає їй нові ролі й критерії самооцінки» [3, с. 87].

Г.А. Цукерман встановила, що спілкування з ровесниками формує у дітей критичність до думок, слів, вчинків, їх незалежність від чужих суджень, бажань. У той же час В.С. Мухіна, говорячи про різноманітність впливу спілкування однолітків на розвиток особистості, відзначає, що в дошкільному віці вперше складаються суспільна думка та виникає явище конформності, діти починають прислуховуватися до думки ровесників і підкорятися думці більшості, навіть, якщо вона суперечить їх власним враженням і знанням.

Дитяче співтовариство, що формується через статево-вікове розшарування суспільства вже на ранніх етапах соціогенезу є носієм дитячої субкультури. Воно є значимим фактором не лише соціалізації, а й процесу інкультурації, під час якого індивід засвоює притаманні культурі світорозуміння й поведінку, у результаті чого формується його когнітивна, емоційна й поведінкова подібність із представниками даної культури й відмінність від носіїв інших культур [2]. Повноцінне освоєння культурних навичок можливе лише через освоєння культури людських відносин.

Дитяча субкультура – у широкому розумінні – все, що створено людським суспільством для дітей і дітьми; у більш вузькому – смисловий простір цінностей, установок, способів діяльності й форм спілкування, здійснюваних у дитячих співтовариствах даної конкретно-історичної соціальної ситуації розвитку [5, с. 532].

Спілкування з однолітками виявляється важливим «каналом інформації», через який транслюється дитяча субкультура. З одного боку, вона репрезентує й трансформує кожному новому поколінню дітей соціально-культурні здобутки нації та людства в цілому (фольклор, гумор, мову естетичні та релігійні уявлення, моральні норми тощо), з іншого – у дитячій субкультурі відбивається все, що створюється самою спільнотою дітей у кожній конкретній ситуації (мова, мода, іграшки, ігри, гумор, дитячий правовий кодекс тощо). Як базова культура дитячого співтовариства дитяча субкультура є осередком для розвитку особистості [2, с. 128].

Отже, констатуючи суттєвий внесок як вітчизняних, так і зарубіжних психологів у розробку проблеми дитячих взаємин можна зазначити, що питанням формування дитячої особистості в групі ровесників надається важливого значення, у той же час, дана проблема залишається актуальною.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що у процесі формування у дитини уявлень про свої можливості досвід її спілкування з ровесниками є для неї, у першу чергу, контекстом для порівняння “подібними собі істотами” та основою для набуття основних навичок колективного життя; є засобом обміну оцінними механізмами, завдяки яким вона отримує можливість бачити себе очима своїх ровесників. Дитяче товариство є важливим фактором соціалізації дошкільника.

Література

1. Захарова Т.А. Соціалізація дошкільника як чинник розвитку компетентності майбутньої особистості // Молодий вчений. – 2015. – № 5 (20). – Частина 3. – С. 101-103.
2. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; наук. ред. А.М. Богуш; за аг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Кон И.С. Ребенок и общество / И.С. Кон. – М.: Академия, 2003. – 336 с.
4. Моргун В.Ф. Становлення громадянськості особистості в контексті її психічної та соціальної зрілості / В.Ф. Моргун // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інстит. психології імені

- Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К.: Гнозис, 2004. – Т. VI. – Вип. 2. – С. 203-215.
5. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
 6. Психология развития / под ред. Т.Д. Марцинковской. – М.: Академия, 2001. – 352 с.
 7. Рогальська І.П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.05 Соціальна педагогіка / Інна Петрівна Рогальська. – Луганськ, 2009. – 43 с.